

A vád eredményessége Európában

LICHTENSTEIN András¹

Magyarországon a váderedményességi mutató évek óta tartósan magas. Míg a Legfőbb Ügyészség ezt jellemzően pozitívan értékeli és az ügyészi munka hatékonyságának igazolását látja benne, mások kritizálják és többek között az úgynevezett rejtett bűnösségi vélelem egyik megnyilvánulásának tartják. Annak eldöntéséhez, hogy a magyar bűnügyi statisztikai adatok kiugróan magasak-e e tekintetben a környező országokhoz képest, európai összevetésre van szükség. Erre figyelemmel a tanulmány célja a vád eredményességére vonatkozó adatok összehasonlító büntető eljárásjogi és bűnügyi statisztikai vizsgálata. A kutatás az ENSZ Európai Bűnmegelőzési és Bűnözéskontroll Intézete által 1995 és 2004 között lefolytatott vizsgálat során gyűjtött, illetve az aktualitás érdekében az Európai Bűnügyi és Büntető Igazságszolgáltatási Statisztikai Forrásgyűjtemény 2021. évi kiadásában közzétett adatokon alapul, amelyeket a feltett kérdés megválaszolása érdekében további független felülvizsgálat és elemzés követ. A kutatás eredményeként a tanulmány megállapítja, hogy a váderedményességi mutató szempontjából Magyarország hányadik helyet foglalja el az európai államok rangsorában, valamint konstruktív következtetéseket fogalmaz meg a vád eredményességének és a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának összefüggéseit illetően.

Kulcsszavak: ügyészség, váderedményesség, büntetőeljárás hatékonysága, összehasonlító büntető eljárásjog

Bevezetés

Magyarországon a váderedményességi mutató évek óta tartósan magas, 95% feletti, 2021-ben 98,8%-os volt.² Hasonló, de ennél is magasabb értékekről Oroszországban,³ Kínában⁴ és Japánban⁵ számolnak be. Míg a Legfőbb Ügyészség ezt az adatot jellemzően pozitívan értékeli és az ügyészi munka hatékonyságának

¹ LL.M. (Potsdam), tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete; doktorjelölt, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, e-mail: lichten@juris.u-szeged.hu

² B/950. 2022: 5.

³ Az Oroszországi Föderáció Emberi Jogi Főbiztosának 2019-es jelentése szerint a bíróság a büntetőügyek mindössze 0,25%-ában hoz felmentő ítéletet, amely adat az egyéb eljárás megszüntetésekkel együtt is bőven 99%-os váderedményességre enged következtetni. Az alapvető jogok biztosának a *Büntetőeljárás: törvényesség, objektivitás, méltányosság* című oroszországi konferencián elmondott beszédének összefoglalója. Lásd: https://ombudsmanrf.org/news/novosti_upolnomochennogo/view/o_sobljudenii_prav_grazhan_v_ugolovnom_sudoproizvodstve

⁴ A vád eredményessége a Kínai Népköztársaságban tartósan 99% feletti. Lásd: <http://english.court.gov.cn/reports.html>

⁵ RASMUSEN–RAMSEYER 2001: 53–88.

igazolását látja benne – tekintettel arra is, hogy a tárgyévben a bíróságok a vádlottak 87,9%-át érintően minden tekintetben az ügyészi váddal egyező döntést hoztak⁶ –, mások kritizálják és többek között a rejtett bűnösségi vélelem egyik megnyilvánulásának tartják.⁷

Annak eldöntéséhez, hogy a magyar bűnügyi statisztikai adatok valóban kiugróan magasak-e e tekintetben a környező országokhoz képest, európai összevetésre van szükség. Erre figyelemmel jelen tanulmány célja a vád eredményességére vonatkozó adatok összehasonlító büntető eljárásjogi és bűnügyi statisztikai vizsgálata. A kutatás során nagyban támaszkodtam az ENSZ Európai Bűnmegelőzési és Bűnözéskontroll Intézete által 1995 és 2004 között lefolytatott vizsgálat során gyűjtött, illetve az aktualitás érdekében az *Európai Bűnügyi és Büntető Igazságszolgáltatási Statisztikai Forrásgyűjtemény 2021.* évi kiadásában közzétett adatokra, amelyeket a felvetett kérdés megválaszolása érdekében további független felülvizsgálatnak és elemzésnek vetettem alá.

A váderedményesség alakulása Európában 1995 és 2004 között az Európai Bűnmegelőzési és Bűnözéskontroll Intézet adatai alapján

Az ENSZ-hez köthető Európai Bűnmegelőzési és Bűnözéskontroll Intézet (European Institute for Crime Prevention and Control affiliated with the United Nations) 2008-ban tette közzé az 1995 és 2004 közötti bűnügyi statisztikai adatokra vonatkozó, különböző szempontok szerinti vizsgálatának eredményeit.⁸ E szempontok közül a jelen tanulmány tárgyát tekintve – bár nem közvetlenül a váderedményességet fejezi ki – releváns a gyanúsítottak számának az elítéltek számához viszonyított aránya.

Az Intézet az 1995 és 2004 közötti adatok alapján határozta meg erre az időszakra vizsgált országoként az elítéltek és a gyanúsítottak hányadosának átlagát. Az értékek számításának alapja tehát országoként és évenként az elítéltek száma osztva a gyanúsítottak számával, majd a kapott értékek átlagának meghatározása országoként.⁹ Az eredményeket az 1. táblázat szemlélteti.

⁶ B/12207.2020: 28., 40.

⁷ A „rejtett bűnösségi vélelem” kifejezés *Farkas Ákos* nevéhez köthető, aki azt a gyakorlatban előforduló jelenséget érti ez alatt, amikor az eljáró bíróság – az ártatlanság véelme helyett – abból a feltevésből indul ki, hogy a terhelt ellen folyamatban lévő büntetőeljárásnak biztosan van alapja, és az ebből fakadó elfogultságból jár el. *FARKAS-RÓTH 2019: 27.*

⁸ AROMAA–HEISKANEN 2008.

⁹ AROMAA–HEISKANEN 2008: 94–95.

1. táblázat: Az elítéltek és a gyanúsítottak hányadosa százalékos arányban kifejezve országonként, 1995–2004 között, átlagosan

Ország	Elítéltek/Gyanúsítottak (%)
Anglia és Wales	54
Bulgária	32
Csehország	51
Észak-Írország	23
Észtország	77
Finnország	45
Franciaország	47
Görögország	31
Hollandia	36
Horvátország	52
Lengyelország	69
Lettország	79
Litvánia	77
Magyarország	70
Németország	23
Olaszország	34
Portugália	21
Románia	42
Spanyolország	70
Svédország	65
Szlovákia	43
Szlovénia	32

Forrás: a szerző szerkesztése AROMAA–HEISKANEN 2008: 96. alapján

(Megjegyzés: A tanulmány szempontjából nem releváns – Európán kívüli –, illetve az eredeti adatszolgáltatás hiányossága miatt elégtelen adatokat jelen táblázat nem tartalmazza.)

Az alkalmazott számításnak egyik legfőbb hiányossága, hogy nem minden gyanúsítottal szemben emelnek vádat. Előnye viszont, hogy lehetővé teszi az ügyészség tevékenységének vizsgálatát az ügyészség adatszolgáltatásától függetlenül, hiszen a kutatáshoz pusztán a rendőrségi és bírósági statisztikai adatokra van szükség, amelyek általában könnyebben hozzáférhetők. Ez azonban egy további hátránnyal is jár: mivel a statisztikai adatok két különböző, az eljárás más-más szakaszaiban tevékeny bünyügyi hatóságtól (rendőrség és bíróság) származnak, adódhatnak közöttük olyan különbségek, amelyek az eredményeket torzíthatják.¹⁰ Lehetnek olyan bűncselekmények vagy elkövetők, amelyek a rendőrségi statisztikában megjelennek,

¹⁰ Erre a jelenségre is a magyar hatóságok adatszolgáltatását igénylő nemzetközi és összehasonlító kutatások vonatkozásában *Katona Tamás* is rámutat: „Magyarország felé folyamatosan érkeznek megkeresések különböző nemzetközi szervezetektől, amelyekre nézve – egységes igazságügyi bünyügyi statisztikai rendszer hiányában – vagy egyáltalán nem voltak adataink, vagy nem tudtunk adekvát választ adni.” *KATONA 2020: 561.*

a bíróságiban azonban nem. Ennek egyik lehetséges oka, ha az érintett ügyeket nem a rendes, hanem valamely külön eljárás szabályai szerint fejezték be. Fordított eset is elképzelhető, azaz az, hogy más bűncselekmények vagy elkövetők a bírósági adatokban szerepelnek, a rendőrség adatai között azonban nem. Ennek magyarázata, hogy ezekben az ügyekben nem a rendőrség volt a nyomozó hatóság.

Hangsúlyozandó, hogy az országonként kapott százalékos eredményeket fokozott óvatossággal kell kezelni és kellő elővigyázatossággal kell értékelni. Az értékelésnél nem csak a már említett statisztikai adatelemzési nehézségek, hanem a vizsgált országonként eltérő büntető eljárásjogi legáldefiníciók (például gyanúsított, elítélt) és az azok közötti különbségek is szerepet játszanak.¹¹ Az azonban még így is megállapítható, hogy Nyugat-Európában a gyanúsítottak nagyobb részét nem ítélik el, míg a kelet-európai államokban jóval magasabb annak az esélye, hogy a gyanúsítottat a büntetőeljárás végén elítélik. A jelen tanulmány bevezetésében felvetett kérdéssel összefüggésben (*Valóban kiugróan magasak-e a bűnügyi statisztikai adatok európai összehasonlításban?*), a táblázat adataiból kitűnik, hogy ebből a szempontból Magyarország Spanyolországgal holtversenyben a harmadik legmagasabb értéket produkálta a vizsgált időszakban.

A büntetőeljárás nyomozati és bírósági szakaszait egymással összekötő ügyészi szakban alapvetően kétféle döntésre kerülhet sor: az eljárás folytatására vagy megszüntetésére. Amennyiben az eljárást folytatják, annak általános módja a vádemelés, így elsőként erről kell döntenie. Ez azonban nem minden országban az ügyészség kizárólagos hatásköre: van, ahol a vádemelésről a rendőrség dönt (például Anglia és Wales). Ez a szakasz szükségképpen kisebb-nagyobb mértékű *lemorzsolódást* eredményez a büntetőeljárásban. A rendőrségnek és az ügyészségnek is lehetősége van az eljárás feltétlen vagy feltételhez kötött megszüntetésére. Így természetszerű, hogy nem minden gyanúsítottal szemben emelnek vádat.¹² A lemorzsolódást statisztikailag a vádlottak és a gyanúsítottak, illetve az elítéltek és a vádlottak hányadosa fejezi ki. Ezeket az adatokat országonként a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat: „Lemorzsolódás” a büntetőeljárásban

Ország	Vádlottak/Gyanúsítottak (%)	Elítéltek/Vádlottak (%)
Anglia és Wales	87	75
Bulgária	82	49
Ciprus	23	65
Csehország	79	74
Észak-Írország	98	23
Észtország	56	80
Finnország	56	98
Görögország*	118	26

¹¹ AROMAA–HEISKANEN 2008: 97.

¹² AROMAA–HEISKANEN 2008: 99.

Ország	Vádlottak/Gyanúsítottak (%)	Elítéltek/Vádlottak (%)
Hollandia	77	4
Horvátország*	203	32
Lengyelország	86	7
Lettország	85	71
Magyarország	84	93
Németország	30	79
Olaszország	74	43
Portugália	38	66
Románia*	34	109
Svédország*	147	39
Szlovákia	75	58
Szlovénia	37	51

*Forrás: a szerző szerkesztése AROMAA–HEISKANEN 2008: 96. alapján
(Megjegyzés: A tanulmány szempontjából nem releváns – Európán kívüli –, illetve az eredeti adatszolgáltatás hiányossága miatt elégtelen adatokat jelen táblázat nem tartalmazza. A csillaggal jelölt országok, 100% feletti értékei értelmezhetetlenek és így megbízhatatlanok.)*

A táblázat alapján megállapítható, hogy a kelet-közép-európai régióban Nyugat-Európához képest általában véve valamivel kisebb a lemorzsolódás, illetve az is jellemzően a gyanúsítás és a vádemelés között történik. A vádlottak és az elítéltek közötti lemorzsolódás ennél alacsonyabb. Ebből a viszonylag magasabb váderedménnyességre következtethetünk. Magyarország tekintetében a kapott adatok, az elítéltek/vádlottak 93%-os aránya, illetve a 2004. évre vonatkozóan közölt váderedménnyességi mutató (96,3%)¹³ 4%-os hibahatáron belül mozog.

Az ügyészi és vádemelési szak alakulása az Európai Bűnügyi és Büntető Igazságszolgáltatási Statisztikai Forrásgyűjtemény 2021. évi kiadásában közzétett adatok szerint

Az Európai Bűnügyi és Büntető Igazságszolgáltatási Statisztikai Forrásgyűjtemény (*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, ESB) (Forrásgyűjtemény) egy, az Európa Tanács kezdeményezésére 1996-ban indult program, amelynek első szakaszában 36 európai ország büntető igazságszolgáltatására vonatkozó statisztikai adatokat gyűjtöttek és dolgoztak fel az 1990 és 1996 közötti időszakban. A Forrásgyűjtemény első kiadása ennek a kutatásnak az eredményeként jelent meg 1999-ben. Sikerességét jelzi, hogy ezt napjainkig további öt követte. A legfrissebb, hatodik kiadást 2021-ben publikálták az Európai Unió és az Európa Tanács által társfinanszírozott LINC (Linking International Criminal Statistics) projekt

¹³ J/16112. 2005: 38.

keretében.¹⁴ Az alábbiakban az ebben a kiadásban közzétett, a közbenső eljárás szempontjából releváns adatokat ismertetem és elemzem.

A Forrásgyűjtemény külön fejezetet szentel az ügyészi szaknak. Az eljárásnak ebben a szakaszában, a nyomozás megindulását követően, miután a rendőrség vagy más nyomozó hatóság a bűncselekmény feltételezett elkövetőjét gyanúsítottként azonosította, dönteni kell a nyomozás befejezéséről: a vádemelésről vagy az eljárás megszüntetéséről, azaz valójában arról, hogy az ügy bíróság előtt folytatódjon-e vagy sem. Szűkebb értelemben a vádemelés kizárólag az ügyészi vádiratnak a bírósághoz való benyújtásával történhet, és a terhelt büntetőjogi felelősségének bíróság általi megállapítására irányul. A jelenlegihez hasonló összehasonlító büntető eljárásjogi kutatásokban azonban a fentebb már említett, jogrendszerek közötti különbségek okán a vádemelés a teljes ügyészi szakra való tágabb (kiterjesztő) értelmezése is indokolt. Így beleértendő minden, az adott állam büntető eljárásjogában a vádemelés alternatívájaként meghatározott ügyészi diszkrecionális eljárás-megszüntetés, függetlenül attól, hogy jár-e büntetőjogi jogkövetkezéssel vagy sem.¹⁵ Bár a hatályos magyar büntetőeljárás törvényben önállóan elkülönült ügyészi, illetve vádemelési szakról nem beszélhetünk (hiszen ezeket a jogalkotó a nyomozás a vizsgálati szakaszába integrálta), jelen tanulmány tárgyából kifolyólag mégis indokolt e kifejezések használata.¹⁶ Ezt a fentebb említettek alapján elsősorban az összehasonlító büntető eljárásjogi megközelítés, valamint a jogrendszerek közötti különbségek indokolják.

Ami a Forrásgyűjtemény módszertanában az ügyészi szak úgynevezett „bemeneti oldalát” (*case input*) illeti, abban elsődlegesen a nyomozó hatóságoknak van szerepe, tekintve, hogy annak alapját az „eredményes”, azaz az elkövetett cselekmény körülményeit felderítő és a feltételezett elkövető (a majdani gyanúsított) kilétét megállapító nyomozás képezi.¹⁷ Már itt is tapasztalhatók azonban lényeges különbségek a kutatással érintett országok között. Némely országban (például Németország) az ügyészi szak, illetve a közbenső eljárás bemeneti szakasza egybeesik a nyomozás befejezésével (függetlenül attól, hogy azt a rendőrség vagy más – különös hatáskörű – nyomozó hatóság végezte-e). Vannak azonban olyan európai államok is, amelyek büntetőeljárás törvénye és hatóságainak gyakorlata a fentiekől merőben

¹⁴ Lásd: <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/>

¹⁵ AEBI et al. 2021: 114.

¹⁶ Míg az 1998. évi XIX. törvény külön, önálló fejezetben rendelkezett a vádemelésről (X. fejezet: 216–233. §), a 2017. XC. törvény (Be.) nem hagy kétséget afelől, hogy a vádemelés a nyomozás része. Így pl. Be. 348. § (5): A nyomozást a) az eljárás megszüntetése vagy b) a vádemelés fejezi be.; Be. 391. § (1) f) pont: Az ügyészség a gyanúsított kihallgatása után a nyomozás ügyiratai alapján megvizsgálja, hogy az ügyben van-e helye vádemelésnek; ill. Be. 391. § (2) Az ügyészség a vizsgálat során az (1) bekezdésben meghatározott kérdésekben a nyomozás határidején belül dönt. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint: „A törvényben megjelenő új nyomozási rendszerben az eljárás befejezésével kapcsolatos ügyészi döntés a nyomozás részét képezi. Tekintettel arra, hogy a vádemelés is a nyomozás befejezésének egyik módja, így eljárásjogi értelemben az ügyészség vádemeléssel kapcsolatos döntése is a nyomozás része. A hatályos rendelkezésekhez képest ezért megszűnik a vádemelési szakasz önállósága.” Mindazonáltal a „közbenső eljárás” elnevezés – részben a német büntető eljárásjogban ismert *Zwischenverfahren* tükörfordításaként – a hatályos magyar büntetőeljárás taglaló szakirodalomban is megjelenik. Vö. pl. HERKE 2018: 3, 73.

¹⁷ AEBI et al. 2021: 104–105.

különbözik, azaz a nyomozati szak kimenete és a közbenső eljárás bemenete nem feltétlenül esik egybe. Ehhez az szükséges, hogy a rendőrség önálló döntési jogkörrel rendelkezzen a nyomozás befejezését illetően és saját hatáskörében jogosult legyen az eljárás megszüntetésére.¹⁸ Magyarország mellett kisebb-nagyobb mértékben ide sorolható például Észtország, Svédország és Skócia.¹⁹ Ezek a sajátosságok nem csupán a büntetőeljárás dinamikáját befolyásolják, hanem különbségeket eredményeznek a statisztikai adatgyűjtés és -elemzés során is, ezért a következtetéseket némi fenntartással kell kezelni.

A vád eredményességére vonatkozó összehasonlító kutatások legnagyobb nehézségét ugyanakkor kétségkívül a bűnhalmazat és annak statisztikai kezelése jelenti. Az adatrögzítés és -elemzés során általában az egy terhelttel szemben folyamatban lévő egy ügy jelenti az egységet, nem pedig az eljárás tárgyát képező bűncselekmények száma. Így fordulhat elő, hogy több bűncselekmény is egységként jelenik meg a statisztikában, akkor, ha a terhelttel szemben több bűncselekmény miatt egy eljárás van folyamatban.

A vizsgálat körében az ügyészi szak „kimeneti oldalát” (*case output*) a vádemelés vagy az ügyészség általi eljárásmegszüntetés jelentette. Erre figyelemmel a kutatásban gyűjtött adatok közül a feldolgozás során ki kellett rekeszteni a folyamatban lévő ügyek adatait. A bemeneti és kimeneti oldal között az egyes államok ügyészségei az ügyész diszkrecionális jogköre körében rendelkezésre álló eszközök szempontjából is különböznek egymástól. A kutatásban az összehasonlítás érdekében az ügyészség döntéseit a következő kategóriákba sorolták:

- vádemeléssel érintett ügyek;
- ügyek, amelyekben az ügyészség eljárása jogkövetkezésmennyel járó ügydöntő határozatot eredményezett (egyes külön eljárások, például büntetővégzés);
- feltételes ügyészi felfüggesztéssel érintett ügyek;
- az eljárás megszüntetése ügyészi megrovással;
- az eljárás megszüntetése a bűncselekmény csekély tárgyi súlya miatt vagy a büntetőeljárás hatékonysága érdekében;
- az eljárás megszüntetése jogi vagy ténybeli okból;
- az eljárás megszüntetése amiatt, hogy az elkövető kiletét nem sikerült megállapítani;
- illetve az eljárás megszüntetése az előbbi kategóriákba nem tartozó egyéb okból.²⁰

Ehelyütt megjegyzendő, hogy a fentiek közül nem minden kategória alkalmazható minden egyes európai állam büntetőeljárás rendszerében. Így például Magyarországon, bár a Be. lehetővé teszi az eljárás ügyészség általi megszüntetését a csekély

¹⁸ Ebbe a modellbe illeszkedik a hatályos magyar büntetőeljárás a Be. 398. § (1) bekezdésében meghatározott eljárásmegszüntetési okok vonatkozásában.

¹⁹ AEBI et al. 2021: 105.

²⁰ AEBI et al. 2021: 105.

tárgyi súlyú bűncselekmény miatt, ennek csak akkor van jelentősége, ha emellett a bűncselekmény mellett az elkövető jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekményt is elkövetett, amely ugyanannak az eljárásnak a tárgyát képezi.²¹ Éppen ezért az ilyen ügyek is mindenképp megjelennek a statisztikai adatokban, a különbség csupán annyi, hogy nem ebben, hanem jellemzően a vádemeléssel érintett ügyek kategóriájában. A többi kategóriáról általánosságban elmondható, hogy különösebb nehézség nélkül megfeleltethető a magyar Be. vonatkozó jogintézményeinek és rendelkezéseinek. Vélhetően nincs ez másként a többi európai állam esetében sem.

Aszerint, hogy a fenti kategóriák közül melyek állnak a nemzeti büntető eljárásjog alapján az ügyészség rendelkezésére az ügyészi szakban, a legalitás, officialitás, illetve oportunitás elveinek érvényesülése alapján az alábbi három főbb elméleti modellt különböztethetjük meg:

- *a szigorú eljárásjogi legalitást követő eljárásjogok:* az ügyészségnek sem az eljárás megszüntetésére, sem pedig büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazására nincs lehetősége, feladata a közbenső eljárás során kimerül az ügy bírósági eljárásra való előkészítésében;
- *a mérsékelt ügyészi mérlegelést lehetővé tevő eljárásjogok:* az ügyészség a törvényi keretek között dönthet az eljárás akár teljes megszüntetéséről vagy vádemelésről, illetve esetenként az eljárás feltételes felfüggesztéséről, majd utóbbi megszüntetéséről; és
- *az „ügyészbíráskodást” is elfogadó eljárásjogok:* az ügyészségnek lehetősége van ügydöntő határozat meghozatalára és büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazására, amelyek eljárásjogi és anyagi jogi szempontból az ítélettel megegyező joghatást váltanak ki.

A büntetőeljárás rendszerek közeledése és az eljárás arculatát meghatározó vezérelvek alóli kivételek okán a fenti elméleti modellek nem minden esetben feleltethetők meg a gyakorlatnak. Jellemzően a legalitás elve érvényesül például Németországban, Olaszországban és Magyarországon; míg általában az oportunitás elvét követő országok közé sorolják Angliát és Walest, illetve Hollandiát. Kétségtelen viszont, hogy a legtöbb rendszer vegyes jellegű a gyakorlatban.²² Azaz, bár az egyes elméleti modellek közötti különbségek elsősorban egyértelműnek tűnhetnek, esetenként nehézséget okozhat az elhatárolásuk. Így például a bírósági eljárás kezdeményezése, az ügyész által alkalmazott szankciók és a feltételes ügyészi felfüggesztés, továbbá az eljárás feltételes megszüntetése közötti különbségtétel vonatkozásában. Az alapvető elhatárolási szempont ezekben az esetekben mindig az, hogy a bíróság milyen mértékben vesz részt az eljárás menetének alakításában, illetve az ügyész döntésének befolyásolásában. Vannak országok, amelyekben az eljárás ügyészi – vádemelés

²¹ Be. 398. § (2) e) pont: Az ügyészség megszünteti az eljárást, ha olyan bűncselekmény miatt van folyamatban, amelynek az elkövetett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett az elkövető felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége.

²² RÓTH 2015: 18–19.

nélküli – megszüntetése is végső soron alakilag a bíróság jóváhagyásához kötött (például Olaszország), ez azonban ritka.²³

Az ügyészség által alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezmények kérdése ennél összetettebb. A magyar büntető eljárásjogban kétségtelenül ide tartozik az eljárás megrovás alkalmazásával egyidejű megszüntetése.²⁴ Az összehasonlító büntető eljárásjogi kutatások továbbá ide sorolják azokat az eljárást gyorsító külön eljárásokat is, amelyek esetében az eljárás e módját az ügyészség választja meg; akkor is, ha a végső döntést bíróság hozza. Ennek legjellemzőbb formája Európa-szerte a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, vagy annak megfelelője (példaként említhető a német *Strafbefehl*). Az ilyen eljárások a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításával végződnek és a statisztikában elítélésnek jelentkeznek. A feltételes felfüggesztések és megszüntetések ehhez képest kevésbé formálisak: a terhelt elfogadja az ügyészség által az eljárás megszüntetésének feltételül szabott büntetőjogi jogkövetkezményt (amely bizonyos államokban akár pénzbüntetés is lehet) vagy magatartási szabály betartását, és az ügyészség ennek fejében eltekint a vádemeléstől, a terheltet pedig – értelemszerűen – nem ítélik el.

Az egyetlen, amit az „egyéb” kategóriába tartozó ügyekkel kapcsolatban biztosan kijelenthetünk, az, hogy ezek mindenképpen beszámítanak az ügyforgalmi adataiba. Ezenkívül azonban az ide sorolt ügyek sokszínűségük és sajátosságuk okán tipizálhatatlanok és így az összehasonlításra alkalmatlanok.²⁵

Végezetül további módszertani jellegű megjegyzés, hogy az ügyforgalmi statisztikára szinte kivétel nélkül mindenhol írott szabályok vonatkoznak.²⁶ Ahogyan azt a bűnhalmazat esetén felmerülő problémák kapcsán már említettem, a nemzeti ügyészségek statisztikáinak döntő többségében az ügyek száma az elsődleges mérőszám. Ez igaz akkor is, ha a büntetőeljárás több terhelttel szemben és/vagy több bűncselekmény miatt van folyamatban.²⁷ Az viszont természetesen előfordulhat, hogy egyazon személy két ügynek is a terheltje, például, ha a büntetőeljárás hatálya alatt vele szemben újabb büntetőeljárás indult.

A Forrásgyűjtemény összeállítását megelőzően az érintett államok által szolgáltatott adatok önmagukban a meglévő nemzeti szabályok ellenére sem voltak alkalmasak arra, hogy azokból a különböző országok ügyészségeinek váderedményességét

²³ Erről részletesebben lásd LICHTENSTEIN 2021: 73–85.

²⁴ Be. 398. § (2) d) pont: Az ügyészség megszünteti az eljárást, ha megrovást alkalmaz.

²⁵ ABEI et al. 2021: 106.

²⁶ Magyarország ügyészségére vonatkozó ilyen jellegű szabályok legfontosabb forrásai a teljesség igénye nélkül: 2011. évi CLIII. törvény az ügyészségről (Ütv.); 2016. évi CLV. törvény a hivatalos statisztikáról; 5/2019. (III. 8.) BM-PM-LÜ együttes utasítás az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika koordinációját végző Bűnügyi Statisztikai Munkacsoport és az Előkészítő Munkacsoport működéséről; 15/2018. (VIII. 31.) LÜ utasítás az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika alkalmazásáról; 16/2007. (ÜK. 12.) LÜ utasítás a Vádképviselési Informatikai Rendszer bevezetéséről; 2/2003. (ÜK. 2.) LÜ utasítás az ügyészségi statisztikáról, valamint a fellebbviteli főügyészségek felállításával és működésével kapcsolatosan egyes legfőbb ügyészi utasítások módosításáról.

²⁷ ABEI et al. 2021: 106.

össze lehessen hasonlítani, de értékesnek bizonyultak a büntető igazságszolgáltatási rendszereket jellemző legújabb tendenciák felvázolása szempontjából.

A választott téma tekintetében jelentős eredménye volt a kutatásnak annak összegzése, hogy a 100 ezer fő lakosra vetített összes, az ügyészséghez érkezett ügy hány százalékában kerül sor vádemelésre. Ez az adat Ausztria, Észtország, Portugália, Románia, Belgium, Dánia, Franciaország és Németország esetében alacsonynak tekinthető, 25% alatti. Bulgária, Finnország, Lengyelország, Szlovénia és Svédország 25 és 50% közötti vádemeléssel a középmezőnybe tartozik, míg Csehországban, Magyarországon, Lettországon, Litvániában, Luxemburgban és Hollandiában az ügyészségre érkező ügyek több mint 50%-ában kerül sor vádemelésre.²⁸

Bár a kutatás a Magyarországon hagyományosan alkalmazott váderedményességre (az elítéltek és a vádlottak aránya) a kutatók módszertani aggályai miatt csak mérsékelt (néhány meghatározott bűncselekmény vonatkozásában) terjedt ki,²⁹ az eredmények elmaradásának magyarázata mégis tanulsággal szolgálhat számunkra. A szolgáltatott adatok érthető okokból, csupán pillanatfelvételt jelentenek a folyamatban lévő ügyek számára és azok aktuális eljárási szakaszairól. Ha ezek alapján számolnánk a váderedményességet, akkor legfeljebb egy hozzávetőleges értéket kapnánk arról, hogy adott évben hogyan aránylik egymáshoz az elítéltek és a vádlottak száma. Ez azonban nem a valódi váderedményességet tükrözné, hiszen egy büntetőügy terheltje az adatszolgáltatás pillanatában vagy vádlott, vagy elítélt. Azaz az adatgyűjtés pillanatfelvétel jellegéből következően az adatokból hiányzik a büntetőeljárás dinamikáját kifejező folytonosság.³⁰ A váderedményességi mutató kiszámításához ez azonban nem elegendő, következésképpen az csak jogerősen befejezett büntetőügyeket tartalmazó mintára, retrospektív módon végezhető el.

További adalékok a váderedményességi mutató értékeléséhez: szélesebb körű nemzetközi kitekintés, valamint a Kúria magyar joggyakorlatra vonatkozó megállapításai

A váderedményességi mutatónak különös jelentősége van Európán kívül, az Amerikai Egyesült Államokban, tekintettel arra, hogy az ügyész diszkrecionális jogkörének egyik indirekt és informális korlátját az ügyészi állás elnyerésének demokratikus módja, a választás jelenti. A büntető igazságszolgáltatásra, az esetleges „ügyészi önkény” megakadályozására így a választópolgároknak van lehetősége. A vezető beosztású ügyészek többségét ugyanis (*state attorney general, district attorney, county and city attorneys*) közvetlenül választják. Ez azt is jelenti, hogy ezeknek az ügyészeknek a döntéseiket – legkésőbb hivatali idejük végeztével – a választási kampányukban,

²⁸ A felsoroltak közül ilyen állam: Ausztria, Észtország, Portugália, Románia, Belgium, Franciaország, Bulgária, Lengyelország, Szlovénia, Magyarország, Lettország és Litvánia.

²⁹ AEBI et al. 2021: 151.

³⁰ Vö. HEISKANEN et al. szerk. 2014: 133–134.

a nyilvánosság előtt kell indokolniuk. Így megalapozottan feltehető az is, hogy ezek a vezetők a hivataluk irányítása és az egyedi ügyekben hozott döntéseik során egyaránt figyelembe veszik az általános közvélekedést is. Az ügyészség esetében annak „sikerességét” a választások során az ügyészek és a választásra jogosultak egyaránt hajlamosak a váderedményességi mutatóval és egyéb büntetés-kiszabási adatokkal azonosítani. Ezek áttételesen pedig nem pusztán a vádhatóság megítélésére, hanem az ott dolgozó ügyészek karrierlehetőségeire is hatással vannak.³¹

Ezzel szemben Európában az ügyészek ilyen módon közvetlenül nem számonkérhetők és nem értékelik őket ilyen ellentmondásos szempontok szerint, mint az egyéni váderedményesség. Pártatlan tisztviselőként, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként tekintenek rájuk, akiknek elsődleges szerepe az igazság kiderítésének szorgalmazása, a törvények betartatása és a tisztességes eljárás érvényesítése. Az európai típusú ügyészségekben a felelősségi rendszer alapja a belső hierarchia. A szervezetben a beosztott ügyészek – közvetlen – felettes vezetőik felügyelete és irányítása alatt állnak. A felettes ügyész feladata, hogy beosztottjai megfelelően alkalmazzák a törvényeket és a hivatali iránymutatásokat. Ennek érdekében közvetlen utasításadási jogkörrel rendelkeznek. Ily módon mindennemű „politikai felelősség” legfeljebb távoli és közvetett módon érvényesülhet: az ügyésszel szembeni elsődleges elvárás a jogalkotó által hozott büntető jogszabályok alkalmazása, és csak egészen távoli, esetenként hierarchikus viszonyban állnak valamely közhatalmi tisztviselővel – jellemzően a kormánytag igazságügyi miniszterrel.³²

A vádemeléseket – és így a vád eredményességét – érintő statisztikai adatokra döntő befolyással van az, hogy az ügyészség szervezete és büntető igazságszolgáltatásban betöltött szerepe – ahogyan az a fentiekből is kitűnik – országonként eltérő lehet. Ahogyan láthattuk, meghatározók az olyan büntető eljárásjogi alapvető kérdések, mint hogy az adott nemzeti rendszer a legalitás vagy az opportunitás elvén nyugszik-e, illetve rendelkezik-e az ügyészség vádmonopóliummal vagy a vádemelés a rendőrség, esetleg magánszemélyek joga-e stb.

Ezeken túlmenően egyéb eljárástechnikai, valamint statisztikai módszertani szempontok is befolyásolhatják az összehasonlítást: például van-e helye az ügyek egyesítésének egy terhelt által elkövetett több bűncselekmény esetén, és ha igen, akkor ez ügyenként vagy bűncselekményenként jelenik-e meg a statisztikában? Mi történik akkor, ha egy gyanúsítottal szemben két vagy több ügyben emelnek vádat?³³

Arra, hogy a taglalt kérdéseknek nem pusztán elméleti, hanem gyakorlati szempontból is jelentősége van, kiváló példát szolgáltat az Ügyészek Nemzetközi Egyesületének (International Association of Prosecutors, IAP) 2011-ben a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) főügyészének kiválasztása kapcsán kibocsátott állásfoglalása,³⁴

³¹ LUNA-WADE 2012: 3.

³² LUNA-WADE 2012: 3.

³³ AROMAA-HEISKANEN 2008: 95.

³⁴ International Association of Prosecutors 2011.

amely arról szól, hogyan kell értelmezni a Római Statútumban a főügyéssel szemben támasztott követelményeket.³⁵ A „kiváló szakértelem és széles körű gyakorlati tapasztalat” kapcsán az IAP egyhangúlag úgy foglalt állást, hogy az egyéni váderedményessége nem lehet a jelölt alkalmasságának kizárólagos mércéje. Olyan büntető igazságszolgáltatási rendszert, amelyben a váderedményesség az egyéni szakmai teljesítmény értékelésének eszköze, egyet sem azonosítottak, és megjegyezték, hogy ez nemcsak alkalmatlan, de helytelen gyakorlat is lenne, amely súlyos és veszélyes következményekkel járna.³⁶

A váderedményesség hazai kérdéseivel a Legfőbb Ügyészségen kívül a Kúria is foglalkozott. 2013-ban joggyakorlat-elemző csoportot állítottak fel, amelynek feladatául a büntetőjogi ítélkezési tevékenységre vonatkozóan „a vád törvényessége” tárgykör vizsgálatát határozták meg.³⁷ A vizsgálat módszertani alapjainak lefektetése körében a joggyakorlat-elemző csoport a vádat a büntetőügy első érdemi döntésként definiálta, amely egyúttal a nyomozást is lezárja. Megállapította továbbá, hogy a váderedményesség *elsődlegesen* a nyomozás eredményességének következménye.³⁸ Álláspontom szerint ez utóbbi megállapítás nem teljesen helytálló. A nyomozás eredményességének elsődleges mérőszáma ugyanis – a korábban részletesen kifejtettek szerint – a vádemelések és a gyanúsítások hányadosa, amely arra a kérdésre adhat választ, hogy a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő büntetőeljárásokban végzett nyomozati tevékenység az ügyek milyen arányában volt alkalmas arra, hogy az ügyészség vádat emeljen. Arról nem is beszélve, hogy a büntetőeljárás, illetve a vizsgálódás e korai szakaszában a vád eredményessége jogerős bírósági ítélet hiányában még nem állapítható meg. Így az összefoglaló véleményben tett megállapítás inkább a Farkas Ákos által a rejtett bűnösségi vélelemre vonatkozóan megfogalmazott kritikájának cáfolatára tett kísérletként értékelhető.

A joggyakorlat-elemző csoport azt is leszögezte, hogy a váderedményesség önmagában nem tekinthető negatív kategóriának, ugyanakkor veszélyként azonosította az elégtelen nyomozást követő vádemelést mint a vád alaptalanságát.³⁹ Ez pedig arra enged következtetni, hogy az ügyészségnek az állami büntetőigény érvényesítése, azaz a vádemelés és vádképviselő mellett egyfajta katalizátorszerepet is be kellene töltenie. Ez utóbbi azt jelentené, hogy az eljárás megszüntetése által a büntető igazságszolgáltatás rendszeréből ki kell szűrnie azokat az ügyeket, amelyekben – különböző okok miatt – a büntetőjogi felelősség bíróság általi megállapítását nem tartja valószínűnek. Az említett okok, mint láttuk, sokfélék lehetnek. Némelyek esetében az eljárás megszüntetését a törvény kötelezővé teszi, míg mások esetében az eljárás megszüntetése pusztán lehetőség az ügyészség számára. Mindazonáltal

³⁵ „A főügyész nagy erkölcsi tekintélyű, és a büntetőügyek nyomozásában vagy a vád képviselőjében kiváló szakértelemmel és széles körű gyakorlati tapasztalattal rendelkező személy.” A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma, 42. cikk 3. pont.

³⁶ International Association of Prosecutors 2011: 1.

³⁷ 2013.El.II.E.1/4. 2014.

³⁸ 2013.El.II.E.1/4. 2014: 11.

³⁹ 2013.El.II.E.1/4. 2014: 12.

az ügyészség számára hátrányos *jogkövetkezménye* annak sincs, ha vádemelés helyett az eljárás megszüntetésének lett volna helye: ez legfeljebb a váderedményességi mutató csökkenését fogja eredményezni.

Összegzés

Kétségtelen, hogy a legalitás elvét követő tökéletes büntető igazságszolgáltatási rendszerben a váderedményességi mutató 100%-os lenne. Minden elkövető minden bűncselekménye büntetőjogi felelősségre vonást vonna maga után, amelynek végeztével a bíróság megállapítja a büntetőjogi felelősséget. Ilyen rendszer azonban nyilvánvalóan csak az ideák világában létezhet. Ahogyan a kiinduló tétel sem fordítható meg. A gyakorlatban a 100%-os, vagy ahhoz közeli váderedményesség nem azt jelenti, hogy minden elkövető minden bűncselekménye miatt vádemelésre, majd bűnösséget megállapító ítélet meghozatalára került sor. A vádemelés, illetve a büntetőjogi felelősség megállapításának elmaradása olyan sokféle ténybeli és jogi okból történhet (például a látencia, az elkövető halála, a magánindítvány vagy a magánvád jogintézménye stb.), amelyek részletezése túlmutat jelen tanulmány keretein.

A bevezetésben felvetett kérdésre adandó válasz pedig az, hogy Magyarország ügyészségének váderedményessége európai összehasonlításban is igen magasnak tekinthető. Azt is láthattuk azonban, hogy ez a szám önmagában nem alkalmas az ügyészség abszolút hatékonyságának mérésére, így egyértelműen pozitívan vagy negatívan sem értékelhető. A váderedményességi mutató egy adat, amely azt fejezi ki, hogy a bíróság milyen arányban hozott az ügyészség által megemelt vádnak megfelelő döntést, amely véleményem szerint inkább a vádképviselő hatékonyságát fejezi ki. Erre kétségtelenül alkalmas, és e tekintetben a magyar ügyészség jól teljesít.

IRODALOMJEGYZÉK

- AEBI, Marcelo F. et al. (2021): *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*. Lausanne: Université. Online: https://wp.unil.ch/europeansourcebook/files/2021/12/ESB_Online_Stable_211202.pdf
- AROMAA, Kauko – HEISKANEN, Markku szerk. (2008): *Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America 1995–2004*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control. Online: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/HEUNI_1995-2004.pdf
- B/12207. *A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről*. Online: http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/admin/2020/10/ogy_beszamolo_2019.pdf
- B/950. *A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2021. évi tevékenységéről* (2022). Online: http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy_beszamolo_2021.pdf
- FARKAS Ákos – RÓTH Erika (2019): *A büntetőeljárás*. Budapest: Wolters Kluwer. Online: <https://doi.org/10.55413/9789632959054>

- HEISKANEN, Markku et al. szerk. (2014): *Recording Community Sanctions and Measures and Assessing Attrition. A Methodological Study on Comparative Data in Europe*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control. Online: <https://heuni.fi/-/report-series-no.-77>
- HERKE Csongor (2018): *Büntető eljárásjog. Egyetemi jegyzet*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- International Association of Prosecutors (2011): *Submission by the International Association of Prosecutors to the Search Committee for the position of ICC Prosecutor*. Online: www.iap-association.org/getattachment/Resources-Documentation/ICC_Prosecutor-finalEH2_-1.pdf.aspx/J/16112. A Magyar Köztársaság legfőbb ügyésznének országgyűlési beszámolója az ügyészség 2004. évi tevékenységéről. Online: www.parlament.hu/irom37/16112/16112.pdf
- KATONA Tamás (2020): Az igazságügyi statisztika története és jelene. In JAKAB András – SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Budapest: Osiris – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 549–563.
- Kúria, Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport (2014): *A vád törvényességének vizsgálata*. 2013.El.II.E.1/4. Összefoglaló vélemény. 2014. április. 4. Online: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessagenek_vizsgálata.pdf
- LICHTENSTEIN András (2021): Az ügyészi vádmonopólium korrekatívumai Európa egyes államaiban. *FORVM: Publicationes Doctorandorum Juridicorum* (11), 73–85. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/73161/1/forum_doctorandorum_2021_073-085.pdf
- LUNA, Erik – WADE, Marianne szerk. (2012): *The Prosecutor in Transnational Perspective*. New York: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199844807.001.0001>
- A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma
- Az Oroszországi Föderáció Emberi Jogi Főbiztosának Jelentése (2019). Online: https://ombudsmanrf.org/news/novosti_upolnomochennogo/view/o_sobljudenii_prav_grazhan_v_ugolovnom_sudoproizvodstve
- RASMUSEN, Eric – RAMSEYER, Mark (2001): Why Is the Japanese Conviction Rate so High? *The Journal of Legal Studies*, 30(1), 53–88. Online: <https://doi.org/10.1086/468111>
- RÓTH Erika (2015): *Az ügyész diszkrecionális jogköre*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. *Work Report of the Supreme People's Court*. Online: <http://english.court.gov.cn/reports.html>

ABSTRACT

Prosecutorial Performance and Conviction Rates in Europe

András LICHTENSTEIN

The Hungarian Prosecution Service has performed a persistently high conviction rate of over 95% for several years, reaching 98.8% in 2021. While the Prosecutor General's Office is positive about this figure and sees it as proof of the effectiveness of prosecutorial performance, others criticise it and consider it a manifestation of a hidden presumption of guilt and a result of some faulty decision-making. A European comparison is needed to determine whether the Hungarian criminal statistic records are really outstandingly high in this respect compared to neighbouring countries. With this in mind, the aim of this paper is to examine prosecutorial effectiveness and conviction rates from a comparative criminal procedural point of view and a criminal statistics approach. The research is partly based on data collected by the UN European Institute for Crime Prevention and Control between 1995 and 2004, and for topicality also on the 2021 edition of the European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics. These are subjected to further independent review and analysis to answer the question

raised. As a result, the research shows how Hungary is ranking in terms of the prosecutorial performance index and conviction rates among European countries and draws constructive conclusions on the correlations between prosecutorial effectiveness and the efficiency of the criminal justice system.

Keywords: *prosecution, conviction rates, efficiency of criminal procedure, comparative criminal procedure*